

Knut Ståle Hauge

Seminaristen og læreren Gudbrand A. Skjeseths dagbok 1868–1873

I Mæhlumsgården (på hjørnet av Lierbakken og Torggata) holdt seminaristutdanningen til i ti år. I 1877 sto nybygget på Holset ferdig, og seminaret flyttet dit. Bildet er tatt i 1878. Det var ikke Brændevinshandel her mens seminaret holdt til i etasjen over.

Dagbøker er rike kilder til fortiden. Nettopp det at de farges av skrikerens gemytt og personlighet, gir et godt innblikk i hvordan vedkommende opplevde sin hverdag. Men en enkelt persons opplevelser kan også vise seg å kaste lys over det man i ettertid ser på som historiske begivenheter. Noe av det som er skrevet i Gudbrand A. Skjeseths dagbok fra årene 1868 til 1873, er av en slik karakter.

Lærerutdanningen i Hamar starter

Hamar stiftsseminarium ble anlagt i den unge småbyen ved Mjøsa i 1867. Fra starten av holdt seminaret til i Torggata (der Triangelgården nå ligger). Staten leide rom i gårdens andre etasje, og det ble ansatt bestyrer og lærer. Skolestart var 18. august. To år etter, i 1869, kunne det første kullet på 26 lærere sendes ut i landet.

Foto: B.S.G.M. Bülow. Hedmarksmuseets fotoarkiv, 0401-04532

En av de første seminaristene var Gudbrand Skjeseth, født i 1848 på bruket Skjesetengen i Veståsen i Vang. Han hadde syv års omgangsskole og hadde vesentlig arbeidet hjemme på bruket da han ble elev ved seminaret i 1867.

Et år senere kom han på tanken å føre dagbok. Den lille boken inneholder et allsidig og spennende tverrsnitt av seminaristlivet både på skole og i fritid. Skjeseth beskriver undervisning, arbeidsoppgaver, festligheter og livet generelt i Hamar, værforhold, dyrking og arbeid på hjemgården.

Dagboken viser tydelig hvor viktig bestyreren Nils Hertzberg var for seminaristene, skolen og lokalsamfunnet for øvrig. Han hadde en omfattende utdanning og bakgrunn. Etter teologisk embetseksamen hadde han vært lærer ved Krigsskolen, annenlærer ved Asker seminar og ordfører i Bærum. I årene 1867–73 var han i Hamar, og her fikk han bruk for sitt brede interessefelt. Han underviste, organiserte, holdt foredrag, var aktivt med i det som skjedde i byen, og satte i gang med guttedrill. Blant seminaristene ble han beskrevet som «en liten, spenstig mann». Bestyreren var mektig populær. Han fikk sløyd og gymnastikk inn på skolenes timeplaner.

I denne artikkelen er det anledning til bare å gjengi noen utdrag av Gudbrand Skjeseths dagbok.

September 1868 – oppstart på andre skoleår

29de. September 1868 Idag begyndte vi at være 2 paa hvert Værelse og hvis Gud vil være med saa bliver det godt. – Stilbed der bliver og Studier gaar Saa rask som en to tre og det er bra. Naar Enighed der er bestandig det gaar.

Saa faar vi vel haabe paa kommende Dage. At de blir saa bra, som Alle tilførn.

Haabet opfyldes, naar det er det rette. Og det ei venter altfor store Ting.

Da kan det glippe og Skuffelsen den haarde Styrter sig brat paa sit Eiendoms-Bytte.

Oktober 1868

1ste Oktober. – Igaar det fineste Markedsveir, som kan tænkes. Først var der Regnveir fra Morgen til Middag, saa sneede det en Time eller to, som det skulde være Midtvinter.

Nu kan man tænke sig, hvordan det var. Gader og Torv, som en Søle stod. Kom man derud saa fik man helt over Skoen, og da kan du tro der blev vakre Greier.

At se en beruset Mand, som sig i Gaden havde væltet, det var mindre oplivende end som saa.

4de Den 2den havde Ramseth og Leeteng praktisk Forklaring. – Den 3die exerserede begge Klasser sammen første Gang. – Igaar havde vi 1 Time Konstruktionstegning. –

Repro: Knut Ståle Hauge

I Dag har jeg været hjemme. Jeg kom til Hamar Kl. 3 Eftm. Formiddag kom det lidt Sne, men det er nu slaaet om til Regnveir. Far og Mor gik til Alters. –

Christian Ramseth ble senere forfatter av *Hamar bys historie*, avholdt pedagog og politiker i byen.

9de Idag godt Veir. Idag blev der oplæst nogle af Stilene til Opgaven: «Hvad er det, som giver Sangen Betydning, som Opdragelsesmiddel hvilken Værd har den navnlig for Folkeskolen, og hvad Plads bør den indtage».

Ennå har høgskolen en samling med geværer som Skjeseth ekserserte med. Bajonettene, som har en lærkule på tuppen, blir holdt på plass av en fjærmekanisme. Når man stikker «fjenden», forsvinner bajonetten inn i geværløpet.

10de lørdag Nu er da igjen en hel Uge gaaet, den kommer ikke igjen. Har vi da Alle opfyldt vor Pligt, saa Ingen behøver at bebrejde si: Jeg kunde have gjort mere, om jeg havde været flittig.

23de Okt. 1868 Nu har vi da igjen faaet Vinteren at skue.

Tirsdag 20de havde vi Exersits, og det var vel sidste Gang iaar. Den 21de, Onsdag, sneede det ganske dygtig. Sneen blev liggende næsten skodyb, og da ved Enhver, at Sneholden gik raskt. Mange fik slige Kugler at de bleve harme baade i Sind og Skind, men saa gav de dem lige saa gode igjen. Idag er det igjen Regnveir. Sneen holder nu paa at gaa bort igjen, og sølete er det over al

Foto: Knut Ståle Hauge

*Maade. Det er næsten Uraad at gaa i Gaderne.
Man blir ialfald svært vaad og sølete.*

Bestyrer Hertzberg anskaffet muskedundre og fektegeværer fra forsvaret. Disse ble flittig brukt av seminaristene. Det var eksersis, skytetrening, våpendrill og marsjering. Skolens regnskap viser at de hadde utgifter til å leie trommeslager.

29de oktober – Idag havde jeg Gymnastik praktisk.

I Aften var Diskussionsemnet «om Lægmands-virksomhed eller om Lægpredikanter». Først talte Bjørge, som var Ordfører, derpaa talte Grønvold. Han søgte at vise, at det var galt, at Lægpredikanter prædikede. Dable mente, at Lægpredikanterne afstedkom mere Skade end Gavn ved at prædike. – Ramseth talte i Medhold til Grønvold og troede at det var den rette Kjærlighed, som drev dem til at prædike og meddele Andre den Naade, som var bleven dem selv til Del. Raknerud rev stygt ned paa Lægpredikanterne.

Seminaristen Hans I. Grønvold fikk senere en planjeserie som takk for god innsats som opsynsmand. Han dro til Gjøvik og ble lærer på Fredheim skole. Skolen ble etter hvert kalt Grønvoldskolen på folke-munne. Grønvold var der i 40 år og sluttet 73 år gammel etter 55 år i lærergjeringen. Han var meget aktiv i lokalmiljøet med sang, musikk og foreningsarbeid. (Hauge 2009: 180)

31de okt -1868 Idag morges samt inat regnede det, saa at al Sneen gik bort. –

Idag havde vi de 2 sidste Timer fri, fordi der skulde holdes Skolelærermøde paa Jønsrudsalen. –

Mødet begynte Kl. 3, og holdt paa til Kl. 6.

Samtaleemnet var Barnets første Undervisning.

Saxe holdt et indledende Foredrag, og søgte deri at forklare paa hvilken Maade Undervisningen i enkelte Fag skulde foregaa, navnlig Lydmethoden og Skrive- og Læsemethoden. De Fag han troede skulde være paa dette Trin var 4: Skrivning, Læsning, Regning og Forklaring.

Vellesen troede at Sang burde komme til som et 5te Fag.

Dette modsagte Saxe, fordi han syntes der ikke var Tid dertil paa dette Trin.

Mange, mange år senere går jeg selv på Hamar lærerskole. Også i jeg skrev dagbok, og i den finner jeg følgende anmerkninger nøyaktig 100 år etter Skjeseths dagboksnoteringer:

16. oktober 1968 Skal instruere «Sommer i Tyrol» med Dramatisk Klubb, skolekoret og storbandet. Fikk ønskeretten og gratis middag på Toppen. Svinefilét med mandarin og tortillas!!

22. oktober 1968 Reiste til Oslo kl. 12.00. Møtte Eikli. Bilte til Drammen, Kongsberg, Notodden og Dalen. Tok inn på hotell og hadde det bra.

23. oktober 1968 Dro opp til Anne Grimdalen-museet og fotograferte. Hentet statuen til skolen. Bilte tilbake til Hamar.

Det hadde vært et lotteri ved lærerskolens 100-årsjubileum i 1967 for å samle inn penger til en utsmykning. Valget falt på statuen *Lekende bjørner* av den kjente billedkunstneren Anne Grimdalen. Lektor Gunnar Eikli, som jeg hadde både i kristendomskunnskap og pedagogikk, ba meg med på henteturen til Skafså. Der traff vi kunstnerens bror og fikk med oss bjørnene baki stasjonsvogna. Jeg fotograferte, kopierte og laget en utstilling til avdukingen.

Bronsestatuen står i dag i høgskolens foajé.

Hertzberg troede at Anskuelsesøvelser burde bruges paa Skolen.

Jenssen talte av egen Erfaring om, hvorledes Undervisningen i de forskjellige Fag skulde foregaa. Saxe og Hansen kom derpaa lidt i Diskussion om Lydmethodens Anvendbarhed paa Almueskolen. Kampetind talte til Fordel for Lydmethoden. – . – . –

På dette møtet var alle de tre ansatte ved seminaret i aksjon. Bestyrer Nils Hertzberg fikk Oluf Saxe som andrelærer ved sin side i 1867. Da det kom en klasse til, ble Jens Jenssen ansatt som tredjelærer.

November 1868

4de nov -68 Idag havde jeg praktisk Bibelhistorie.

Idag begyndtes der med at 2 af Seminariets øverste Klasser skal være paa Øvelsesskolen for at være tilstede ved Undervisningen.

Der var i Aften et Møde paa Jønsruds Sal til Overveielse af et af Dagens brændende Spørgsmaal, nemlig hvorledes man skal faa frembragt Husflidsindustri, saa at Fattigondet kunde forminskes. – Eilert Sundt var tilstede og holdt et Foredrag over dette Emne. Han var opfordret af Vangs Sogneselskab til at komme herop for at udtale sine Erfaringer om dette Emne, da han har syslet meget med denne Sag.

Sundt talte først om nogle industrielle Forsøg, som ere gjorte, saasom Strømpestrikning og Reberbaneri, hvoraf intet kunde lønne sig for norske Forholde. – Derpaa talte han om Arbeidsforholdene baade vidt og bredt. Endelig udtalte han sine Forslag, hvilke han delte i tre 1) Ønskeligheden af at der blev udarbejdet Indberetninger om Arbeidsforholdene i de forskjellige Retninger.

2) Det vilde være til Gavn i mange Henseender om der blev oprettet et Arbeidsmuseum her paa Hamar, hvor der kunde forevises alle Slags Industrigjenstande og Redskaber. – Det kunde da forevises for Folk, som herved kunde faa Begreb om Meget, som de selv kunde gjøre.

Det 3) var at der blev indsat en saakaldet Verksmester, der skulde gaa omkring og undervise paa Forlangende i Haandarbeide m.m. Dels skulde han paa Skolerne undervise Børnene i Haandarbeide.

Han udtalte Ønskeligheden om, at der skulde oprettes Skoler for dette Formaal baade for Jenter og Gutter. – I en saadan Pigeskole burde tillige læres at vaske og stryge og allebaande Haandarbeide. – For Gutternes Vedkommende burde der ogsaa være saadanne Skoler, men man burde tage Hensyn til deres Anlæg, saa at En, som havde lyst til boglige Sysler ikke skulde rives bort fra disse Sysler men meget mere opmuntres til at lægge Plan for Selvstudium, hvilket kunde føre til meget Godt. –

Cand. Juris. Rode, som var med Sundt fra Kristiania talte med Iver for det her omhandlede Emne. Han fortalte om, hvorledes

man i mange Tilfælde kunde hjælpe sig og behøve at kaste bort baade Tid og Penge med at gaa til en Haandværker. Han anførte sig selv, som Exempel paa, hvorledes det kunde gaa an at gjøre særdeles meget isaa Henseende. Først da han var en 30 Aar havde han begyndt med Smaatteri og havde stedse drevet det videre og videre. Han havde nu et fulstændigt Værksted. – .

Han anførte som en sikker Paastand at der gik ligesaameget tabt, ved at man ikke kunde hjælpe sig selv i sligt Smaatteri, som der medgaar i Fattigudgifter (= 1 Million Daler aarlig). Han fremviste mange Ting især Fiskeredskaber som han havdekonstrueret.

– . – . –

Arvesen, Formand, Doktor Greve, og Jenssenius talte ogsaa lidt om denne Sag. –

Arvesen oplyste om at der var udsæendt Lister til Subskription for at faa Bidrag til at udrette Noget i dette Anliggende. Mødet begyndte Kl. 4 og sluttede Kl. 7 ½ Efterm.

Eilert Sundt hadde på den tiden gitt ut 13 bøker. Den aller nyeste var *Om Husfliden i Norge*. Her gir han et lite flatterende bilde av egnen: «Men man skal ikke have opholdt sig i Egnen længe, før man erfarer, at saa livligt det er paa Thotens-Siden med den mangeartede Industri, saa dødt og stilt er det paa Hedemarks-Siden.» (Sundt 1867: 165)

20de Idag er det meget koldt. Til imorgen skal vi have færdig en Stil til Opgaven: «Kan en langvarig Fred ubetinget siges at medføre Velsignelse for et Folk.» –

Desember 1868

3die des 68 Idag var det et Møde her paa Skolesalen, ved hvilken Lærerne vare tilstede for at give Raad angaaende den bedste Maade at tage Læsningen paa uden derved at lete paa Helsen. – Grunden til dette Møde var at saamange har været syge i den sidste Tid; blandt disses Tal har ogsaa jeg været.

Hertzberg anbefalede en Maade at læse paa: ikke at læse Noget før Kl. 4, naar vi kommer fra Skolen; men saa holde paa at læse til Klokken 8, skulde vi spise Kveldsmad. Siden skulde vi ikke læse noget paa vore Lexer, derimod skulde vi gaa ud en Tur og træffe vore Kamerater eller ogsaa kunde vi lære Noget til Fornøjelse, hvilket ikke skader Sundheden. –

Januar 1869

12/1.69. – Nu har vi da holdt paa med Skolen en hel Uge siden Ferien og det har gaaet saa almindelig og jevnt, saa Intet derom er at sige. Men igaar Aftes havde vi en, om jeg saa maa sige, storartet Fest hos Hertzberg. Vi samledes hos H... Kl. 6 Ef. Alle Seminarister, Lærere her paa Hamar samt Hofstad, Sannerud og Flagstad fra Furnes – og mange Andre. –

Først sang vi nu nogle Sange.

Bordene vare dækkede med Øl imellem – derpaa kommanderedes der til Anfald paa det, som var paa Bordet. – Alle gjorde ogsaa Anfald, men H. syntes ikke at det forslog og derfor holdt han uophørlig paa at opfordre os til at forsyne os; endelig da Alle havde forsynt sig det, de kunde blev Bordet, afdækket Maden, men istedet derfor kom der Punschglas rundt Bordet, og nu forstod vi at der forestod Skaaltaler. Der vexledes nu med Sang og Taler.

Hertzberg talte med det Liv og den Varme, som han pleier. Endelig gik Punschen op og der blev nu holdt Taler uden Punsch og det gik ligesaa bra.

Af Skaaler, som blev udbragte, er især at mærke H. for Skoledirektøren – Seminarielærerne – Seminarieeleverne – Sagatun – Gaardbrugerstanden (K. Sannerud) og Sangen. – Ankers for Salmaskiner – Arvesen for Fru Hertzberg – og Tak til Værten – Gløersens Tale for Norsk Skoletiderne. – Saxes Skaaltale gik i samme Retning. Skoledirektør Hanssen holdt en Tale som svar paa den der var rettet til ham og den blev da udbragt for Hertzberg.

– Kl. 11 ½ skildtes vi ad og jeg er vis paa at Mindet om denne Aften vil bevares længe hos de Fleste.

Det aller første nummeret av Norsk Skoletidende. Bladet kom ut hver uke. De første månedene inneholdt det bl.a. en serie om Hertzbergs reise til skoler i Sveits. Etter som tiden gikk, overtok andre Hamarlærere redigeringen av bladet. Det fikk stor utbredelse, og formidlet nytt skolestoff fra hele Europa. Det ble også et viktig annonseblad for ledige stillinger i skolen. Hertzberg skriver i «Udgiverens forord»: «[...] thi den Kilde, hvorfra Skolen øver sin rette Velsignelse, er dog til Syvende og Sist den stille og bramfri Lærergjerning, hvor Læreren arbeider som for Guds og ikke som for Menneskers Ansikt, og hvor han røgter sine Lam, dreven dertil av den rette Hyrdes Kjærlighed.»

Det ble holdt taler for Norsk Skoletidende. Heftet var akkurat gått i trykken og kom ut med første nummer fire dager etterpå (se litt mer om bladet 12. januar 1870). Det står ikke noe om hvorfor denne festen ble holdt, men det er kanskje ikke å trekke det for langt å anta at det skyldtes glede og lettelse over at Norsk Skoletidende nå var blitt en realitet.

30-1-69. – Betinget følgende Bøger fra Steen
Bascko aabne Tryllekabinet 1 Ex 12 s
Børresen, Bibelsk Lærebog for B. 1 – 4 s
Isbøi Haandbog i Religion 1 – 8 s
Samling af muntre Anekdoter 1 – 8 s

Mars 1869

23de 3. -69. – I gaar kom jeg til Hamar igjen efter Paaskeferien.
Jeg var da paa Lærermødet som holdtes paa Seminariet.

Mødet begyndte Kl. 10 Form. Og med en liden Hviletid til Middag holdt Mødet paa til Klok. 5 ½ Ef. – Samtalecæmnet var om de udvalgte Stykker i Læsebogen og om Bibellæsning paa Almueskolen samt Samtale om Lærermødet til Sommeren og Smaaagutters Opvisning til Exersits.

Om «udvalgte Stykker» i Læsebogen indledes med Foredrag af Jenssen. Om Undervisning i Naturfag holdt ogsaa Vellesen et Foredrag. –

Disse to kom i Strid med hinanden om Undervisningsmaaden i Naturfag (Naturhistorie) idet Vellesen holdt paa den systematiske Undervisn. medens Jenssen vilde begynde med det enkelte Exemplar af Hensyn til den korte Tid som en Almueskole har at raade over.

Andre som talte, var Provst Gløersen, Chr. Gløersen, Pastor Færden, Pastor Gjedde. –

Klokke Hansen holdt et inledende Foredrag om Bibellæsning paa Almueskolen. –

Mødet sluttede med en Bøn af Hertzberg. –

April 1869

4.-4.-69. – I gaar Kveld var vi Elever af anden Klasse med og sang i et Klubselskab, som holdtes paa Hamar Hotels Sal.

Til Underholdning holdtes et Foredrag af Hertzberg, og saa var Musikforeningen tilstede og udførte endel Numere. – Der var en stor Del Folk, næsten alle af den bedre Klasse, baade Herrer og Damer.

Mødet sluttede lidt over Klokken 11.

8.-4.-69. – I Aften fra Kl. 6–8 holdt Hr. Anker et Foredrag over Grundtvigianismen. Disse Foredrag skal fortsættes hver Fredag udover.

16.-4. 69. – Igaar og i forgaar aftes hørte jeg paa Bjørnstjerne Bjørnson. –

Det var paa Sagatun han fortalte. – Paa Sagatun blev Bjørnson modtaget med megen Stas og Ære. Der var opreist en Æresport, i hvilke det staar «Velkommen» og saa var der mange Flag. Ved hans Ankomst til Hamar stod vi paa Bryggen og modtog ham med Sangen «Ja, vi elsker osv.»

Igaar var jeg med og sang Litaniet her i Kirken.

Igaar var det et smukt Veir, og der var da en hel Mængde Folk ude og spadserede. –

24.-4.-69. – I dag reiste Bjørnstjerne Bjørnson fra Hamar.

Vi havde i Dag blot 1 Times Skole, da vi skulde møde hos Hertzberg for at synge for B.B. Kl. 11. Vi sang da nogle sange der nede. –

Senere fulgte vi bortover til Bryggen og sang og raabte Hurra. Baade Hertzberg og B. holdt Taler. –

På avskjedsfesten hos Hertzberg, som bodde i Bays gård nede på Høiensalodden, framførte seminaristene blant annet «Olav Trygvason» for Bjørnson, «hvorved digteren henreves til en af sine mest høistemte taler om Norges fremtidshaab» (Ramseth 1899: 308).

Mai 1869

20.-5.-69. – 18de Mai reiste vi til Kristiania og kom til Hamar igjen den 20.

Kl. 12 ½ reiste vi fra Hamar med Dampskibet Kong Oskar. –

Vi gjorde nu et 1Skillings-Sammenskjud for at faa løst nogle Skud. –

Veiret, der før om Dagen havde været stygt blev nu vakkert. Med Sang drog vi nu sydover friske i Hu. – Ved Eidsvold var vi oppe paa Komandobrættet og sang, da der var Kaptein Bergs Geburtsdag. – –

Nu tog vi med Jernbane og Stemningen var fremdeles munter, – da vi kom ind i Tunelerne var det ikke frit for at det blev lidt Skraal. –

Kl. 7 ½ kom vi til Kristiania, hvor vi steg ud af Vognene og blev strax anvist I. Pedersens Hotel, som vort Logi; her losjerte omkring 40 af Eleverne samt Lærerne. –

Denne Aften gjorde vi først en lille Tur ned til Akersviken. –

Fra Kl. 8 ¾ til 11 gjorde vi i Følge med Lærerne en Tur omkring i Byen.

Morgen den 19de fik vi Frokost, Kaffe og Smørebrød.

Kl. 6 ½, var saa ude en liden Tur til Kl. 8, da vi mødte ved Universitetet for at se nogle af dets Samlinger. – Her var vi lige til Kl. 12 ½ med Undtagelse af at vi var paa Stortinget en liden Stund. –

Vi besaa først, den soologiske Samling og den anatomiske. – Efterat vi havde været paa Storthingsgalleriet, besøgte vi den Oldnordiske Samling. – Professor Rygh viste os omkring. –

Derpaa besaa vi Biblioteket; og sidst den Anagrafiske Samling. Her viste Professor Daa os omkring. –

Nu gik jeg paa Dampkjøkkenet og spiste Middag. –

Kl. 3 var vi paa Slottet.

Klokken 4 reiste vi med Dampbaaden Ariel til Ladegaardsøen.

– Kl. 6 kom vi tilbage.

Fra Kl. 7–10 var vi hos Professor Jansen. Der blev vi beværtet med Mad og Øl.

Kl. 8 idag reiste vi fra Kristiania. Mellem Gillium og Fjeldbaug mødte vi Oskar hvorpaa de Militære befandt sig. Vi raabte gjensidig Hurra og paa Oskar affyrede de Skud.

Med Sang steg vi iland i Hamar Kl. 2. Ef. –

Det første kullet uddannet ved Hamar stiftsseminarium, juli 1869. De fem lærerne sitter i midten: J.M. Hansen (med hvid kravet), Oluf Saxe, Nils Hertzberg, Jens Jenssen og Lars Andersen. Gudbrand Skjeseth står helt ytterst til høyre.

Juni 1869 – Gudbrand Skjeseth var klar for lærergjeringen

26de juni -69 havde jeg praktisk Bibelhistorie.

Onsdag den 30te havde jeg Historie og Geografi.

Fredag 2. Juli havde vi Gymnastik. –

Lørdag havde jeg Spil samt Bibellæsning, Bibel- og Kirkehistorie.

Mandag 5. havde jeg Forklaring og Pedagogik.

Thorsdag 8de havde jeg Naturhistorie og dermed saa var Examen tilende. –

Lørdag den 10. skulde være den mindeværdige Dag da skulde vi faa Udfaldet at vide.

Fredag den 9de fik første Klasse udleveret sine Karakterbøger.

Saa kom da den mindeværdige Dag 10de Juli. – Vi mødte paa Seminariet Kl. 12. Der var mange af Byens første Mænd tilstede saasom Amtmanden, Skoledirektøren osv.

Hertzberg holdt først en hjertegribende Tale til os Elever der naa skulde som selvstændige Karle gaa ud i Verden. – Der var ikke mange tørre Øine. –

Strax efter at vi var samlet sang vi nogle Sange, som «Ja, vi elsker dette Landet», «Staa sterk» og «Brede Seil» osv. –

Baade før og efter Hertzbergs Tale afsang vi en Salme. – Efterat Lærerne nu havde gaaet omkring og takket for Samvær, blev Karakterene uddelte av Saxe. –

Vi bleve nu indbudte av Hertzberg til at komme ned til ham og spise Middag. – Der bleve vi overmaade godt modtagne, og beværtet med Mad, Kaffe, Øl og Vin. –

Kl. 5 tog vi Afsked fra Hertzberg. Hos Hertzberg blev holdt mange Taler baade af Hertzberg og andre. – Raknerud holdt en Tale paa Seminaristernes Vegne og takkede for Alt det Gode, som vi har modtaget i disse to Aar. –

Jeg kom hjem Kl. 9 ½ igaaften.

Juli 1869

12, 13 og 14 juli var jeg paa Lærermødet i Hamar, hvilket holdtes i Gaarden ved Hamar Hotel, som i den Anledning var tilstelt. Der var opreist Stolper ombundne med Granbar og til Flag var der udspændt Seildug. – Der var omkring 300 Lærere tilstede foruden en hel Del Andre, som interesserede sig for Sagen, for at komme ind maatte man kjøbe et rødt Baand til Merke, der kostede 12 sk.

Mandag var Samtaleemnet om Skolelærernes Forhold til legemligt Arbeide – og om hvorvidt man paa Skolen skulde have Undervisning i Politik og Statsstyrelse. –

Tirsdag behandlede Stiftsdirektionens Rundskrivelse angaaende Brugen af Pontopidans Forklaring paa Skolen. –

Idag Onsdag fremsattes et forslag af Løitnant Kragh, om en Skolelærer kunde tillige være Underofficer ved Armeen. – Dette vandt stort Bifald.

Skjønbeider talte lidt, om Undervisning i Historie. – Det blev

besluttet at et lignende Møde skulde holdes i Tunsberg om 3 Aar.
[Det ble i stedet Drammen, se 11.–19. juli 1872.]

Tirsdag den 13de om Aftenen var der stor Fest ved Storhamar Ruiner. Lærerne gik frit, men andre, som ville være med, og som ikke var Bidragsydende, maatte betale 1 Ort 12 sk. –

Stemningen var særdeles livlig, og der vexlede med muntre Taler, Musik og Sang af 2 Sangforeninger. – Der blev uddelt 4 Sange, som blev sunget af hele Hopen. –

Alt, som var lidt nært at høre blev modtaget med stort Bifald især Seminaristernes Sang. –

Der var nok af Drikke men lidet af Mad. –

Paa Seminariet var der Udstilling af Skolesager, der skulde efter Kongens Befaling sendes til Finnmarkens Skoler.

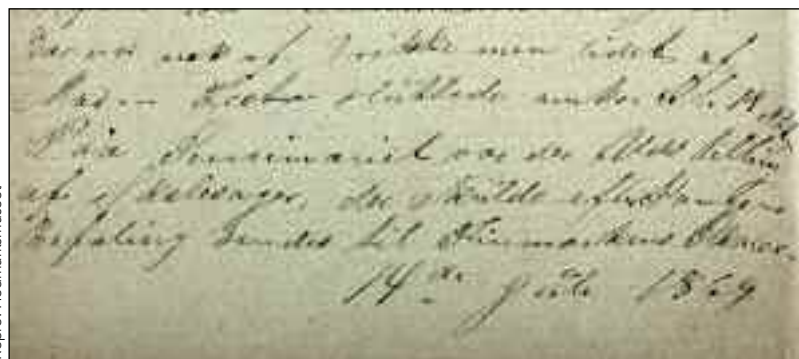
Den daværende svensk-norske kongen, Karl 4., hadde bevilget en klekkelig sum penger for å forsterke læremiddelutstyret i finnmarks-skolene. De mest moderne pedagogiske hjelpemidler fra hele Europa ble innkjøpt. Katalogen over gjenstandene hadde 275 nummer. Det var plansjer, fysikkutstyr, kart, instrumenter, pulter osv. Man fikk så ideen om at alle disse gjenstandene burde vises fram til lærere i hele Norge før de endte i Finnmark hvor de trengtes så sårt. Dermed ble det organisert en vandreutstilling. Den ble fraktet til alle steder det var seminarutdanning. Dessverre kom ingen av de fantastiske læremidlene ungene i Finnmark til nytte. De ble «beslaglagt» av Tromsø Seminar og ble en fast utstilling ved skolen der.

Januar 1870

4de jan 1870 var jeg i Hamar og i Præstegaarden, hvor jeg fik vide at jeg var ansat som Lærer i Dufseth og Kirkeby Kredse. –

Paa øverste Klasse har der været omkr. 20 Børn, paa nederste ben-ved 40 og da der har vært mange viltre Krabater har det været Noget at holde Styr paa. –

Hvis de har faaet Lov at raade sig har det summet som et Hvepsebol.

Repro: Hedmarksuseet

For meg som har skrevet en forskningsrapport om denne kongegaven (Hauge 2009), var det ekstra morsomt å se dokumentasjon på at utstillingen faktisk var i Hamar og ble sett av Skjeseth.

Mars 1870

*12de have jeg min Lønning for 1ste Kv. 24 Spd 1 Ort 12 sk.
Idag abonnere jeg paa Norsk Skoletidende.*

Skjeseth kunne nå ta seg råd til å abonnere på *Norsk Skoletidende*. Sammenliknet med andre skoleblad hadde *Norsk Skoletidende* en mer klasseromspedagogisk enn lærerpolitisk profil.

I 1934 ble det slått sammen med *Skolebladet* og fikk navnet *Norsk Skoleblad*. Senere ble dette og *Norsk Skolefokus* slått sammen til *Utdanning*. Det går dermed en ubrutt linje fra Hertzbergs *Norsk Skoletidende* i 1869 og fram til i dag.

Mai 1870

2de til 12te holdt jeg Skole paa Aas -. Skolesøgningen daarlig da der nu er Vaaraanden.

Juni 1870

24de juni 1870 var jeg, efter at have holdt Skole, i Hamar.

Det saa riktig ud at til at være St. Hans Dag der, – for en slig Folkesværme var der at en næsten kunde blive ør i Hovedet. – Det var rigtig Carnevalstid af ægte Slags. –

Inde paa Brændevinsudsalgene og ligedant paa Kaffesalgene var der fuldpakket av Folk, som skraalede og støiede. –

Der blev flere i Arme og Haar dragne af i den stærke Bygning med Jernstænge for Vinduerne. – Enkelte af disse vare ikke saa lette at faa Bugt med heller. –

Jeg saa en Svenske, som blev fragtet op over omkring Jønsrud; og Folkemassen fulgte efter, – ret som det var staar den bølgende Folkemasse stille og begyndte at euje frem og tilbage, og saa drog den, da der kom endel Kammerater til og hjalp den i Knibeværende Svenske, i Bagvand, i Førstningen gik det sagte men saa drog det afsted i fuld Fart som en Sværm af vilde Dyr foran en Præriebrand. – Svensken (Svenskerne) drog nu Folkemassen efter sig ned over Torvet og langt ned over Strandgaden. – Men saa kom der nogle (mange) af Borgerne i Byen nogle medbringende Taug og saa fik Farten en anden Retning. –

Den omtalte Svenske fik da og i Følge med sig eskorteret et Par af sine Kammerater.

Som man forstår er det ikke uten grunn at Hertzberg ville holde ungene unna slike triste tilstander og ønsket å samle folk til noe annet og bedre. Han hadde fått innført legemsøvelser og eksersis i folkeskolene, og han hadde arrangert instruksjonskurs for lærerne. Lærerne rundt Mjøsa ble så oppfordret til å møte fram med skolene sine til samlinger St. Hansdagen. Jernbanen og mjøsskipene ga gratis transport. Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug bidro, det samme gjorde de lokale hornorkestrene. Ungene ble dresset opp, mange ved hjelp av velvillige naboer.

(Hertzberg 1910: 158–159) Skjeseth var begeistret og stilte som frivillig på samlingene.

Januar 1871

Før Jul fik jeg færdig en Globus, som i rede Penge kostede mig ½ Spd. foruden det Arbeide, som jeg har udført, og som Andre har gjort uden Betaling. –

Jeg har ogsaa faaet istand en Regneramme, hvortil jeg kjøbte Staaltraad for 6 sk.

Det var dårlig med læremidler i norsk skole den gang. Mye ble laget av lærerne selv. Som et eksempel kan det nevnes at den første norske plansjeserien kom i 1878.

Mai 1871

17de var jeg i en Begravelse i Blystadeie.

Idag vare Skolebørnene samlede for at festligbolde 17. Mai. –

De lagde til 2 s hver og fik Kaffe og Bagervare. –

Sligt 17de-Maiveir kan ingen selv af ældre Folk mindes. –

Om Morgen var der saadant Snedrev, at en næsten ikke kunde faa Øinene op. –

Sneen drev saa sammen at den paa sine Steder blev liggende næsten 1 Alen dyb. –

Udpaa Dagen stilnede det af med Sneen, men der var endda saa kold Vind, at Børnene ikke kunde være stort ude. – Vi vare oppe paa Skjesethhaugen. Frem og tilbake sang de Smaagutternes Nationalsang. –

Ellers fordrev de Tiden med Sang. –

Skjeseth ble stadig bedt i begravelser for å tale og lede sangen når kisten skulle bringes ut av huset og til kirken (K. Skjeset 2012).

Juni 1871

10de juni 71 – Paa Opveien var jeg ifølge med N. Mikkelsen om hans Hjem og overvar tillige Exercitsen af 40 Smaagutter. – Jeg kom hjem ved Solnedgang. –

Her forberedes sikkert turen til Starum. Alt skulle være i orden fra å blankpusse bajonettene til å skaffe guttene like bukser og skjorter.

25de juni Igaar var jeg paa Starumsletten (Toten) i anledning af Gutesamlingen, som var der i Lighed med Samlingen ifjor paa Ulvesletten og to Aar siden paa Stavsberg. –

Der var ialt henved 600 Gutter.

Jeg reiste med flere Lærere over paa Letvindt, da Dronningen, der skulde fragte over Børn og Lærere, var gaaet i stykker (havde faaet et indvortes Tilfælde, som Hertzberg sagde.)

Vi kom til Starum Kl. 12 ½, hvor man allerede exerserede. –

Her står borgerskolens øverste klasser i stram givakt med sine øvelsesgeværer og trommeslagere i 1872. Det var H.K. Kjennerud som ledet de militære øvelsene.

4 Lærere vare fremme ad Gangen og baade gymnast og exercerede. –

Efter at dette var gjort, havde Børnene hvil til Kl. 3, da Bataljonsexercitsen begyndte; hermed holdtes paa til Kl. 5. –

Fra Kl. 3–6 regnede det uafbrudt. Dette forstyrrede den festlige Glæde for Børnene; thi de maatte saa godt de kunde stuve sig bort under Telthusene, da de vare færdige med Exercitsen. – Blandt Talerne vil jeg nevne Hertzberg, Sæli, Berg, Sandvik, Torkildsen, Overlærer Nilsen fra Lillehammer, Dyrlege Stenersen og Børke. –

Fra Smørviken reiste vi med Letvindt Kl. 9 ½ og kom til Hamar Kl. 11 ½. –

Jeg var Natten over i Hamar og kom hjem idag Kl. 12 ½. –

September 1871

9de sept 1871 Idag var Hertzberg her oppe og udsaa Terrain til en Feltmanøver. – – – –

Oktober 1871

5te okt. En Dag, som er at mindes, er nu snart henrundet. –

Jeg er nu kommen til Ro igjen, men alle Dagens forskjellige Indtryk krydser endnu gennem mit Hoved. Vi har nemlig havt Besøg af omkr. 100 Krigere, der har slaaets paa Liv og Død oppe i Bakkerne her. –

Feiden fra først til sidst er eftersom jeg har opfattet det gaaet saaledes frem:

Morgenens Kl. 9 begyndte det at skyde heftigt ude ved Stafsskoven. Vi havde hørt en Ty's om, at Forsvarshæren vilde forsvare

sig nede ved Ølholmen idet Tilfælde at Fienden skulde komme over fra Furnæs. –

Kl. 11 ½ gik flere af os derved for at se paa Bataljen. –

Kl. 12 fik vi da se nogle af Fienden (formodet vi) formodentlig Forpost – komme over Bjørgebroen. Hvad vi antog var ogsaa virkelig Tilfældet. – Flokken, som bestod af 5 a 6 Mand og Føreren kom beneste om Holmen og Bjærgveien oppaa Dahlsengbrænden. – Jeg fulgte med for at se hvad de skulde gjøre. Jo det fik jeg se: Der kom nemlig en Vogn med Proviant. –

Den overfaldte de og fik den kjørt op til Huse. – Da dette var gjort, satte de nedover for at støde til sin Trop (Jenssens), som, vi hørte, allerede havde angrebet Hertzberg (Forsvarerne fra Vangside).

Jeg tog da ogsaa nedover og tog min Stilling ude paa Korpshammeren, hvorfra jeg godt kunde overse Stillingen. Under Dækning af lyer rykkede Jenssen med Avantgarden (Borgerskab) under heftig Geværild opover Bjærg og tvang Forsvarerne (uvist af hvilken Grund) til at trække sig tilbage. Formodentlig anede de, at det ovenfor omtalte Strejfkorps vilde falde dem i Ryggen. –

Nok er det; Hertzberg trak tilbage til Skjeseth og oppebiede der, dækket af Stenrøse, Gjerder og Buske, Fienden. – Denne kom dog ikke efter straks. – Forsvarerne var derfor i Uvisshed, hvor han vilde angribe henne. – Der blev seet nogle Skyttere paa Nordsiden af Gaarden (det var Saxe med Strejfkorpset, som ikke var seet hverken af Ven eller Fiende siden den før omtalte Daad). Forsvarerne kommanderedes straks did, og Udfaldet var, at alle Fiender blev taget til Fange.

Nu saaes det hele fiendtlige Korps at rykke frem Veien fra Syd og paa denne Kant samledes nu Forsvarerne og modtog Angriberne med en heftig Ild. –

Den før omtalte Avantgarde lod sig ikke skræmme, men med fældet Bajonet stormede de ind paa Gaarden. – Her modtoges de med samme Mynt og Mandefaldet vilde blive stort? Hvis ikke Hertzberg havde været saa betænkt at lade al Modstand til rette Tid stanse. –

«Freundenaget – Haand i Haand – blev nu udslettet»

Fangerne kom nu geværløse marscherende til stor Mare for alle. Men nu var der en Hake. Hvor var Provianten?

Den blev straks hentet beneste Veien, som kunde hittes, – og om ½ Time (Kl. 2) var Kaffen kogt og Kl. 3 var Maden spist og Kaffen, 8 store Kjele, drukket.

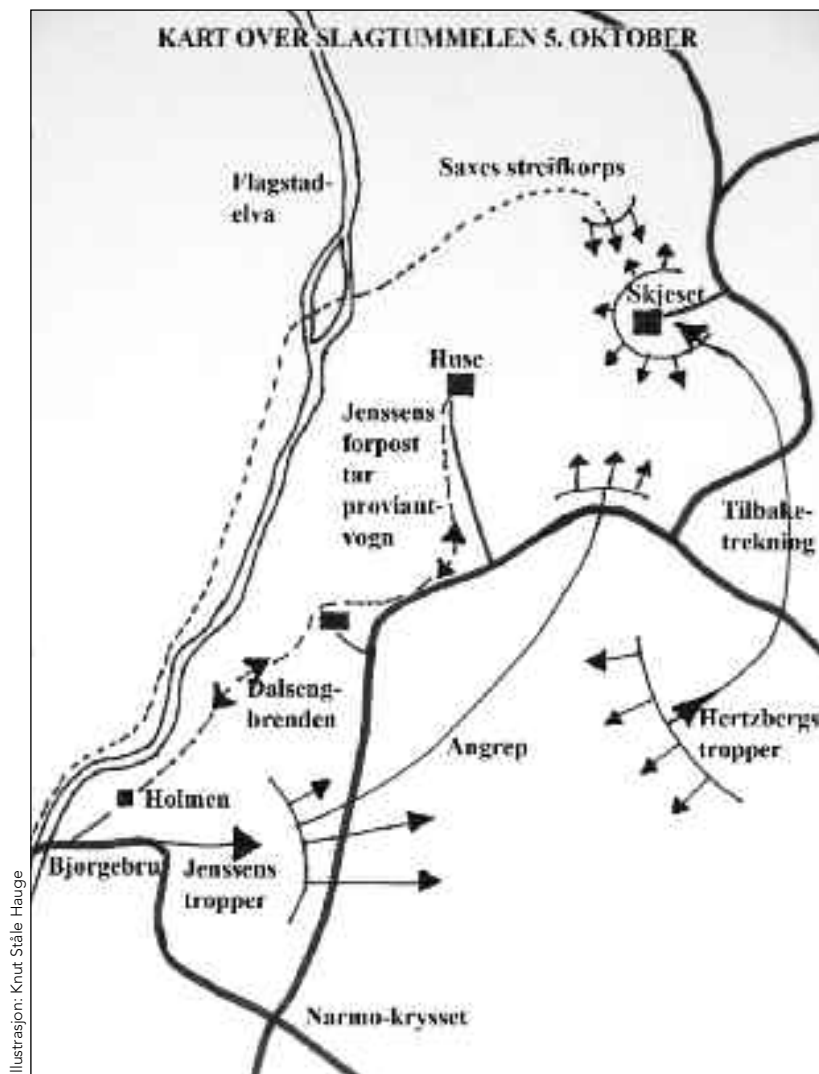
Efterat der nu var sunget lidt og nogle Forsoningens Ord talt – hvilke blev saa meget vægtige lige ved Hurraraab – marscherede alle Mand af Gaarde vi troede fuldt forsonede. –

Det vides ikke med Visshed, for en Stund efter hørtes Skud. –

Hos os er det imidlertid blevet stille; kun Erindringen er tilbage. –

Bestyrer Hertzberg hadde vært oppe ved Skjeseth to ganger og planlagt manøveren. Seminaristene hadde gått (marsjert) de drøyt 8–9

Et forsøk på å rekonstruere manøveren som ble gjennomført ved Bjørgedalen i oktober 1871.

kilometerne fra Hamar. Så satte de i gang med en storstilt feltmanøver ute i det kupert terrenget ved Bjørgedalen.

Mai 1872

21de mai 1872 overvar jeg paa Hamar en festlig Sammenkomst ianledning af at Personalet ved Asker Seminarium besøgte Hamar. De kom med Dampskibet søndenfra omkr. Kl. 2 og fordeltes med Sem. paa Hamar. Derefter spistes Middag i Viktoria Hotel.

Kl. 5 gjordes en Tur til Ruinerne, hvor Hertzberg talte om gamle Hamar. Berg, Bestyrer ved Asker, svarede herpaa ved at fortælle om Domkirkeklokken paa Mjøsunden. –

Begge Sem. sang; Asker Sem. sang Brudefærden. De sang godt. – Begge Sem. var indom Biskopen og fik Skjænk. –

Klokken 7 begyndte den egentlige Fest paa Jønsruds Sal, hvortil Adgangstegn kostede 36 sk.

Der vexlede med Taler, Sang, og Musik ligetil Kl. over 11.

Det var en oplivende festlig Stemning, som raadede den hele Tid. –

Jeg kom hjem Kl. 1 ½ Nat.

Juni 1872

24de juni 1872 Sanktibandsdag var jeg med paa Gutteopvisningen paa Gaardermoen i Elverum med 19 Gutter.

Vi gik hjemmefra Morgen Kl. 7 – reiste fra Hamar Kl. 11 ¼ og kom til Hamar igjen Kl. 8 Aften. Exersitsen gik godt fuld Beværtning af Spise og Drikke –.

Gutterne fornøiet med Reisen. –

Juli 1872

11te–19de juli 1872 var jeg paa en Reise til Lærermødet i Drammen, – hvilken Reise var noksaa morsom, da Veiret var godt og alt gik heldigt. –

11te Fredag reiste vi, jeg, Flagstad, Mikkelsen og kom om Gjøvik og 2 Mil efter Causen til Skydsstationen Li i Land om Kvelden, hvorfra vi om Morgen gik den halve Mil til Flubergs Kirke, hvorfra vi Kl. 8 gik ombord paa Dampskibet Olaf Trygvason paa Randsfjorden. –

Vi besaa Hadelands Glasværk og reiste med Jernbanen til Hønefos om Aftenen.

I Hønefos var vi fra Fredag Aften til Søndag Morgen. –

Vi var der med paa en Udflugt, som Byens Almueskole sammen 3 Landsskoler foretog til Rognstun, hvorfra der er en vakker Udsigt over Ringerike.

Søndag Morgen tog vi paa Jernbanen og reiste til Drammen, hvor vi ankom Kl. 10 ¼.

Efter at have været i Kirken blev vi af Kommiteen anvist vort Logi:

Jeg kom til at være hos en Maler Iversen, og da disse fik Fremmede, hos Farver H. Loe, paa begge Steder hyggelige Folk, som ikke vilde have Betaling hverken for Kost eller Logi.

Søndag Aften var jeg oppe paa Bragernesaasen ved Klop-kjærn, fra Aasen er der en vakker Udsigt over Byen, med dens 3 Kirker. –

Skolemødet holdtes Mandag og Tirsdag og var besøgt af omkring 300 Lærere.

Diskussionen var livlig især Tirsdag. Tirsdag Aften var der stor Seksa i Parken og i Ridebuset.

For Logiet betaltes ialmindelighed 60 sk. Døgnet, jeg havde det frit, betalte kun Drikkepenge 96 sk ialt.

Onsdag Kl. 10 ½ reiste med «Drammen» til Kristiania, hvor vi ankom Kl. 5 Ef.

Det var koldt, fugtigt Veir og fuldtpakket med Folk, saa Reisen der var mindre behagelig.

Vi logerte i Tomtegaden N° 1, hvor vi betalte 16 sk. Døgnet.

18de juli var der stor Folkefest i Byen ianledning af 1000Aars-festen; Festningspladsen, hvor Gravstøtten og Fylkesstenene var opreist samt Pladsen foran Storthingsbygningen, hvor Haraldsstøtten var opreist, med Studenterlunden var fuldtpakket af Folk. Jeg tror ikke jeg overdriver, naar jeg siger at der var 50,000 Mennesker i Bevægelse. –

Tilslut fra Kl. 11 ½–12 afbrændtes et pragtfuldt Fyrværkeri foran Slottet. –

Størstedelen af Dagen var jeg ifølge med Johan Lund. –

Jeg reiste fra Kristiania 19de Kl. 8 og kom til Hamar Kl. 2 Ef. Reisen var behagelig. –

Der medgik i det hele omkr. 5 ½ Spd. deraf direkte i Reisepenge 1 Spd. 2 o 14 sk fordelt saaledes: Paa Skibladner fra Hamar til Gjøvik 20 sk, paa Randsfjorden 1 Ort 7 Sk, paa Jernbanen til Hønefos 12 Sk fra Hønefos til Drammen 1 Ort 1 Sk, fra Drammen til Kristiania 2 Ort, derfra til Hamar 1 Ort 22 Sk.

Jeg synes jeg havde fuldt Udbytte for Tid og Pengene, som medgik i hvad jeg hørte og saa.

Oktober 1872

19de oct. 1872 Idag døde Stiftsprovstinde Hanna Vinsnes. Lærerne er indbudte til at overvære Begravelsen, som skal foregaa Lørdag 26de.

Skjeseth hadde vært i prestegården hos Winsnes mang en gang. Allerede som seminarist var han blitt innbudt dit. Det var dessuten stiftsprost Winsnes som hadde konfirmert ham.

August 1873

1ste August 1873 var jeg hjemme fra Ringerike og var nu paa Stavskoven ved Opvisningen for Kongen.

Nøiere Beretning om hvordan det der gik til er at finde i Aviserne.

Kongeparet var på veg hjem til Stockholm fra kroningsseremonien i Trondheim. Hertzberg beskriver inngående denne dagen i sine erindringer. Det var ca. 900 gutter som defilerte i sin fineste puss og hadde oppvisning for kongefamilien. Rundt om var det samlet mellom 12 000 og 15 000 tilskuere. Hertzberg skriver blant annet: «Kong Oscar var dengang i sin Manddoms fulde Kraft; hans mægtige Røst rak ud over hele den store Slette, saa at alle hørte hans Ord.» (Hertzberg 1910: 165)

Skolelærer Gudbrand Skjeseth i sin manndoms fulle kraft og fineste stas. Fotografiet er tatt ved de tider han gikk av som lærer, i 1920.

Etterord

Gudbrand Skjeseth giftet seg med Karen (f. Bakkerud) og fikk syv barn.

Etter hvert ble det fast skole i Veståsen. Her underviste han til han gikk av med pensjon i 1919 etter 50 år i skolekretsen. Han ble overdådig feiret. Det møtte fram ca. 450 mennesker til festen. Skoledirektøren overrakte borgerdådsmedaljen. Listen til en pengeinnsamling «i forstaalese av vor avholdte lærer Skjeseth's pliktopfyldende og utrættelige arbeide i skolens og kretsens interesse i 50 aar», hadde gått bygda rundt. Det ble samlet inn 2 000 kroner (ca. kr 40 000 etter dagens pengeverdi) som var satt inn på en bankbok han fikk overrakt.

Skjeseth hadde bygd Nytun og flyttet dit med familien i 1915. Der anla han en overdådig hage, grønnsaksenger og potetåkre. Gudbrand A. Skjeseth døde i 1935.

I tillegg til Skjeseths dagbok har høgsolen også noen minnebøker fra seminarets første år i sine samlinger.

Gudbrand Skjeseths dagbok og to minnebøker etter ham (*Mindeblomst* og *Forglemmigeier fra Ringeriket*) var i Karen Skjeseths eie. Hun var gift med Skjeseths sønnesønn, også han het Gudbrand. Da jeg henvendte meg til henne, tilbød hun høgsolen å overta disse tre bøkene. Dette var en storslått gave! Men ikke nok med det: Magnhild O.W. Sivertsen var villig til å overføre den snirklede, håndskrevne teksten til digital tekst. Det var et formidabelt og for ettertiden nyttig arbeid.

I samlingen finnes også ei minnebok etter Bernt B. Thorud, skrevet av 46 seminarister i 1878. Den siste er ei minnebok etter Richard Olsen Koppang som inneholder hilsener fra 87 seminarister i 1882.

Det var helt fantastisk å sitte og snakke med Karen Skjeseth (f. Buste-rud), gift med sønnesønnen til Gudbrand. Karen, en person som i dag, nesten 150 år etter at seminaret på Hamar startet, husker Gudbrand og kan fortelle om ham: «Han var liten, breivokst og hadde mild stemme. Når han kom etter vegen, stoppet vi og neide. I 1928 døde farfaren min. Jeg husker at Gudbrand talte ved kista i stua på Busterud da vi sang farfar ut. Det var vanlig at læreren talte og sang dem ut. Ellers hadde jeg inntrykk av at han var en nøye, men munter mann. Da krystallapparatet kom, spurte Gudbrand presten om han synes det var riktig å bruke det. Senere hadde han stor glede av radioen og hørte gjerne på sport. Han var spesielt ivrig når det var skirenn, særlig når Arne og Kåre Busterud hoppet. De fikk begge kongepokaler.»

Jeg føler, som lærerstudent i 1968 og siden ansatt ved lærerskolen i 39 år, at jeg vil strekke hånden ut, tilbake gjennom generasjonene og trykke Gudbrand A. Skjeseths neve: «Takk for dagboken, og takk for alt du ble for ungene i Veståsen!»

Muntlige kilder

Samtaler med Karen Skjeseth, 2012

Skriftlige kilder

Dahl, H. 1967: «Hamar lærerskole gjennom 100 år». Div. red.: *Hamar lærerskole 100 år*. Hamar: Norsk Skoletidendes trykkeri

Hauge, K.S. 2009: «Kongen og plansjene på skoleloftet». D. Skjelbred og B. Aamotsbakken (red.): *Norsk Lærebokhistorie – en kultur- og dannelseshistorie*. Bd. 2. Oslo: Novus

Hauge, K.S. 2011: «Som dataspill-bilder i svarthvitt, Asbjørn Knutsens historiske plansjer». D. Skjelbred og B. Aamotsbakken (red.): *Norsk Lærebokhistorie – en kultur- og dannelseshistorie*. Bd. 3. Oslo: Novus

Hertzberg, N. 1869: «Udgiverens Forord». *Norsk Skoletidende*. 16.1.1869

Hertzberg, N. 1910: *Minder fra min Skolemestertid. 1844–1873*. Kristiania: Aschehoug

- Næsheim, N.J. 1874: *Fortegnelse over en Samling af Undervisnings-Materiel for Almue- eller Folkeskoler. Anskaffet efter Hs. Majestæt Kongens naadigste Befaling som Gave til Finmarkens Almueskolevæsen*. Flekkefjord
- Ramseth, Chr. 1899: *Hamar bys historie*. Hamar: Fællesforlag (Larsen, Magnussen, Samuelsen)
- Sundt, E. 1867: *Om Husfliden i Norge. Til Arbeidets Ære og Arbeidsomhedens Pris*. Christiania